

EXERCITVS ROMANVS

1 Exercitus Rōmānus ūniversus cōnstat ex legiōnibus
duodētrīgintā, quae in dēnās cohortēs dīviduntur. In
singulīs legiōnibus sunt sēna vel quīna vel quaterna mī-
lia mīlitum, quī omnēs cīvēs Rōmānī sunt. Praetereā
5 magna auxilia exercituī adiunguntur. Auxilia sunt pedi-
tēs equitēsque ex prōvinciīs, quī arma leviōra, sicut ar-
cūs sagittāsque, ferunt. Legiōnāriī sunt peditēs scūtīs,
gladiīs pīlīsque armātī.

Signum legiōnis est aquila argentea, quae in itinere
10 ante agmen fertur. In itinere cohortēs alia post aliam in
longō ōrdine prōgrediuntur. Tālis ōrdō mīlitum prōgre-
dientium dīcitur agmen. Cum agmen ad hostēs pervē-
nit, sī tempus et locus idōneus est ad pugnandum, co-
hortēs in trēs ōrdinēs īstruuntur. Exercitus ita īstrūc-
15 tus aciēs appellātur. Ante proelium dux exercitūs mīli-
tēs suōs hortātur ut fortiter pugnent. Tum peditēs prō-

agmen -inis *n*legiō -ōnis *f*cohort -rtis *f*

dēnī -ae -a = x et x...

sēnī -ae -a = vi et vi...

quīnī -ae -a = v et v...

quaternī -ae -a = iv et

iv...

auxilia -ōrum *n pl*

ad-iungere = addere

legiōnārius -a -um < le-
giō; *m* = mīles *l*.

aquila

ōrdō -inis *m*prō-gredi -ior = prō-
cēdereidōneus -a -um = con-
veniēns

īstruere -ūxisse -ūctum

aciēs -ēī *f*proelium -ī *n* = pugna
exercituum

hortārī = monēre

prō-currere -currisse

mittere = iacere

caedere = pulsare; (gladiō) c. = occidere

imperator -ōris m = qui imperat (titulus ducis)

circum-dare = cingere (locum) mūnīre = vallō

/mūrō circumdare

suprā (adv): in cap. XII

com-memorāre = memorāre

aetās -ātis f = annī quōs aliquis vixit

militāris -e < mīles

puer VII annōs nātus = puer VII annōrum

velle, *coni imperf:*
vellem vellēmus
vellēs vellētis
vellet vellent

studēre (+ dat): litterīs

s. = studiōsus esse litterārū (: legendī)

studium -i n < studēre

cōgere co-ēgisse -āctum

(< co- + agere) = vī persuādēre

stipendium -i n = mercēs

militis; s. merēre = mīlitāre

prō ↔ contrā

virtūs -ūtis f < vir;

(militis) v. = animus fortis

pūblicus -a -um (< populus) ↔ prīvātus -a -um

(epistulam) dare = mittere

praecipuē = prae ceteris

rēbus, māximē

currunt et primum pila in hostes mittunt, deinde eos gladiis caedunt. Hostibus proelio victis, dux a militibus 'imperator' salutatur. Vesperis exercitus loco ad defendendum idoneo castra ponit, quae vallō et fossā circumdantur. Ita muniuntur castra Romana. 20

Aemilius, frater Aemiliae minor, quem supra commemoravimus, a prima aetate studiosus fuit rei militaris. Iam puer septem annos natus gladios ligneos et arcus sagittasque sibi faciebat, ut cum aliis pueris eiusdem aetatis proelia luderet. Septendecim annos natus a patre interrogatus 'quid tum discere vellet?' filius statim respondit 'se nihil nisi rem militarem discere velle.' Voluntas filii patri haud placebat, cum ipse litteris studeret neque ullum aliud studium filio suo dignum esse arbitraretur. Cum vero filius nullo modo contra voluntatem ad studium litterarum cogi posset, pater eum una cum Publio Valerio, adulescente eiusdem aetatis, in Germaniam ad exercitum Romanum misit, ut apud ducem quendam egregium stipendia mereret. Ibi Aemilius pro patriā pugnans iam magnam gloriam militarem sibi quaesivit. Virtus eius egregia ab omnibus laudatur. 35

Et pater et soror Aemilii frequentes epistulas ad filium et fratrem suum mittunt. Pater maxime de rebus publicis scribit, sed Aemilia de rebus privatis, ut de liberis suis et de convivis, scribere solet. Epistulae quas Aemilius ad patrem dat praecipue de gloria et virtute militari sunt, sed ex iis litteris privatis quas Aemilia 40

nūper ā frātre suō accēpit plānē appāret eum iam vītā
 45 mīlitārī fatīgātum esse. Ecce litterae novissimae, quās
 Aemilia prīdiē kalendās Iūniās ā frātre accēpit et posterō
 diē in convīviō recitāvit:

II "Aemilius sorōrī suae cārissimae s. d.

Hodiē dēmum mihi allāta est epistula tua quae a. d.
 50 VII kal. Māi. scrīpta est, id est ante vīgintī diēs. Quam
 tardus est iste tabellārius! Celsī sānē et arduī montēs
 Germāniam ab Italiā disiungunt, ac difficillimae sunt
 viae quae trāns Alpēs ferunt, sed tamen celer tabellārius
 idem iter quīndecim ferē diēbus cōficere potest, ut
 55 tabellārīi pūblicī quibus ūtitur dux noster. Ego vērō
 istum tabellārium properāre docēbō, cum meās litterās
 ad tē referet.

Sed quamquam tardē advēnit, grātissima mihi fuit
 tua epistula magnōque cum gaudiō ex eā cognōvī tē et
 60 Iūlium et liberōs vestrōs, quōs valdē dīligō, bonā valē-
 tūdine fruī. Cum epistulās tuās legō, apud vōs in Al-
 bānō esse mihi videor, neque in hāc terrā frīgidā inter
 hominēs barbarōs. Tum, nesciō quōmodo, ita permo-
 veor ut lacrimās vix teneam — ita patriam et amīcōs
 65 meōs dēsīderō.

Ō, quam longē absum ab Italiā et ab iīs omnibus quōs
 praecipuē dīligō! Utinam ego Rōmae essem aut tū apud
 mē essēs! Cum Dānuvium flūmen aspiciō, quod praeter
 castra nostra fluit, dē Tiberī cōgitō atque dē Rōmā.
 70 Quandō tē aspiciam, urbs pulcherrima? Utinam hic am-

appāret = plānum est,
 intellegitur
 fatīgāre = fessum facere

prī-diē = diē ante
 posterus -a -um (< post)
 = sequēns

s. d. = salūtem dīcit
 a. d. VII kal. Māi. =
 ante diem septimum
 kalendās Māiās
 arduus -a -um:

mōns
 arduus

Alpēs -ium *f pl*: montēs
 Eurōpae altissimī
 ferē = circiter

properāre = celeriter
 īre/agere
 re-ferre

gaudium -ī *n* (< gaudēre)
 = laetitia
 valētūdō -inis *f* < valēre

Albānum -ī *n* = prae-
 dium Albānum

dēsīderāre: amīcōs d. =
 dolēre sē abesse ab
 amīcīs

castra
 →
 praeter castra

amnis -is *m* = flūmen

trāns-ferre

Venus est Mercurii soror
(pater utriusque Iup-
piter)

rīdīculus -a -um
= rīdendus
ef-fundere < ex + fun-
dere

cupīdus patriae videndae
= cupidus patriam vi-
dendī
prae-stāre: officium p.
= officium facere

trāns-īre -iisse

tam-diū ... quam-diū
= tam diū ... quam
citā ↔ ultrā *prp + acc.*

ultrā flūmen

citā flūmen

ūnī -ae -a: ūnae litterae
= ūna epistula
trīnī -ae -a: trīnae lit-
terae = trēs epistulae
quaternae litterae =
quattuor epistulae

in scrībendō
in epistulīs scrībendīs

ad scrībendum
ad epistulam scrībendam

nis Tiberis esset et haec castra essent Rōma!

Sed frūstrā haec optō, cum nēmō nisi deus ita subitō
in alium locum trānsferri possit. Sī Mercurius essem
ālāsque habērem, ventō celerius trāns montēs amnēsque
in Italiam volārem, ubi Venus, soror mea pulcherrima, 75
frātre rīdēns reciperet.

Rīdēbis certē, mea soror, nec sine causā, nam rīdicu-
lum est tālēs rēs optāre, nec lacrimās effundere mīlitem
deceat, cuius officium est sanguinem effundere prō pa-
triā. Ego vērō, etsī cupidus sum patriae videndae, offi- 80
cium meum praestābō sicut ceterī mīlitēs Rōmānī, quō-
rum magnus numerus in Germāniā est. Nisi nōs hīc
essēmus finēsque imperiī dēfenderēmus, hostēs celeri-
ter Dānuvium et Alpēs trānsīrent atque ūsque in Italiam
pervenīrent, nec vōs in Latiō tūtī essētis. Nē hoc fiat, 85
legiōnēs Rōmānae hīc sunt ac tamdiū remanēbunt
quamdiū hostis armātus seu citā seu ultrā Dānuvium
flūmen reliquus erit.

Quoniam igitur ipse ad tē properāre nōn possum,
litterās ad tē scrībere properō. Quaeris ā mē cūr tibi 90
ūnās tantum litterās scrīpserim, cum interim trīnās qua-
ternāsve litterās ā tē accēperim. Haud difficile est mē
excūsāre, quod neglegēns fuerim in scrībendō. Sī mihi
tantum esset ōtiū quantum est tibi, in epistulīs scrīben-
dīs nōn minus dīligēns essem quam tū. Sed cum per 95
complūrēs mēnsēs vix tempus habuerim ad dormien-
dum, facile intellegēs nūllum mihi ōtium fuisse ad epis-

tulam scribendam. Prope cotīdiē aut Germānī castra nostra oppugnāvērunt aut nōs impetūs fēcimus in illōs.

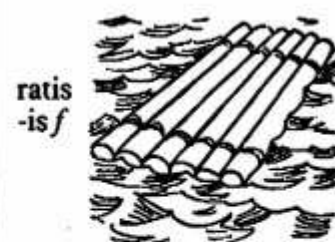
100 Hodiē vērō nūllum hostem armātum citrā flūmen vidēmus. Magnus numerus eōrum aut caesus aut captus est ā nostrīs, reliquī ultrā flūmen in magnīs silvīs latent. Herī enim exercitum Germānōrum proeliō vīcimus. Quod sīc factum est:

III Mediā nocte in castra nūntiātum est 'magnum hostium numerum nāviculīs ratibusque cōpulātīs flūmen trānsiisse celeriterque secundum flūmen adversus castra nostra prōgredi.' Hōc nūntiō allātō, mīlitēs statim convocātī sunt. Quī cum arma cēpissent et vāllum ascendissent, prīmō mīrābantur quamobrem mediā nocte ē somnō excitātī essent, cum extrā vāllum omnia tranquilla esse vidērentur. Ego quoque dubitare coeperam num nūntius vērū dīxisset, cum subitō paulō ante lūcem magnus numerus Germānōrum ē silvīs proximīs

115 excurrēns castra nostra oppugnāvit. Nostrī, cum parātī essent ad castra dēfendenda, illum prīmum impetum facile sustinuērunt. Nec tamen hostēs castra oppugnāre dēstitērunt, sed aliī ex aliīs partibus etiam atque etiam sub vāllum prōcurrērunt. Cum complūrēs hōrās ita fortissimē ā nostrīs, ab hostibus cōstanter ac nōn timidē

120 pugnātum esset, equitātus noster repente portā dextrā ērumpēns impetum in latus hostium apertum fēcit. Paulō post, cum plērīque hostēs sē ad equitēs convertissent, peditēs nostrī portā sinistrā ērūpērunt. Hostēs hāc

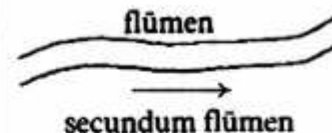
caedere cecidisse caesum

cōpulāre = coniungere

secundum *prp + acc*: s.
flūmen = flūmen sequēns

con-vocāre = in eundem locum vocāre
cum... cēpissent = postquam cēpērunt

ante lūcem = ante diem

ex-currere

ad dēfendendum
ad castra dēfendenda

dē-sistere -stitisse
etiam atque etiam = iterum atque iterum

cōstāns, *adv* cōstanter

pugnātur ā nostrīs = nostrī pugnant
ē-rumpere = subitō excurrere
plērī- plērae- plēra-que = prope omnēs
convertere -tisse -sum

diū, *comp* diūtius,
sup diūtissimē

tergum vertere : fugere
rīpa -ae *f* = litus
flūminis

ulterior -ius *comp*
< ultrā; *sup* ultimus
citerior -ius *comp*
< citrā; *sup* citimus
caedēs -is *f* < caedere

dēsīderantur : āmissī
sunt
vulnerāre < vulnus
-eris *n*

incolumis -e = salvus,
integer

numerō superiōrēs
: plūrēs

pāx pācis *f* ↔ bellum

lēgātus -ī *m* = nūntius
pūblicus

rē perturbātī, cum iam longā pugnā fatīgātī essent, im- 125
petum Rōmānōrum ab utrāque parte venientium diū-
tius sustinēre nōn potuērunt, ac post brevem pugnam
terga vertērunt. Cum ad rīpam flūminis fugientēs per-
vēnissent, aliī nāviculīs ratibusque sē servāvērunt, aliī
armīs abiectīs in flūmen sē prōiēcērunt, ut natandō ad 130
rīpam ulteriōrem pervenīrent, reliquī omnēs ab equiti-
bus, quī ad eōs persequendōs missī erant, in rīpā cite-
riōre caesī aut captī sunt. Tanta ibi caedēs hostium facta
est ut meminisse horream.

Duo ferē mīlia hominum magnamque armōrum cō- 135
pīam hostēs eō proeliō āmīsērunt. Ē nostrīs haud multī
dēsīderantur. Ipse sagittā in bracchiō laevō vulnerātus
sum, sed vulnus meum leve est, multī graviōra vulnera
accēpērunt. Nec vērō ūllus mīles legiōnārius ā tergō
vulnerātus est. Plērīque autem mīlitēs nostrī ex tantō 140
proeliō incolumēs sunt.

Hōc proeliō factō, dux victor, cum ā mīlitibus impe-
rātor salūtātus esset, virtūtem nostram laudāvit 'quod
contrā hostēs numerō superiōrēs fortissimē pugnāvissē-
mus'; 'tot hominibus ūnō proeliō āmissīs, hostēs brevī 145
arma positūrōs esse' dīxit. Hīs verbīs māximō gaudiō
affectī sumus, nam post longum bellum omnēs pācem
dēsīderāmus. Hodiē lēgātī ā Germānīs missī ad castra
vērērunt, ut cum imperātōre colloquerentur. Nesciō
an lēgātī pācem petītum vērērunt, sed certō sciō im- 150
perātōrem nostrum cum hoste armātō colloquī nōlle.

Ego cum cēterīs hāc victōriā glōriōsā gaudeō quidem,
sed multō magis gaudērem sī amīcus meus Pūblius Va-
lerius, quōcum primum stipendium meruī, incolumis
155 esset et mēcum gaudēre posset. Quī cum mihi in hostēs
prōgressō auxilium ferre vellet, ipse ex aciē excurrēns
pilō percussus cecidit. Graviter vulnerātus in castra por-
tātus est, ubi in manibus meīs ex vulnere mortuus est,
postquam mē ōrāvit ut per litterās parentēs suōs dē
160 morte filiī cōsōlārer. Sed quōmodo aliōs cōsōler, cum
ipse mē cōsōlārī nōn possim? Fateor mē lacrimās effū-
disse cum oculōs eius clausissem, sed illae lacrimae et
mīlitem et amīcum decēbant, etenim malus amīcus fuis-
sem, nisi lacrimās effūdissem super corpus amīcī mor-
165 tuī, cum ille sanguinem suum prō mē effūdisset.

Utinam patrem audīvissem, cum mē ad studium litte-
rārum hortārētur! Sed tum litterās et studiōsōs litterā-
rum dēspiciēbam. Poētās ut hominēs ōtiōsōs ōderam,
praecipuē Tibullum, quī vītā rūsticā atque ōtiōsam
170 laudābat, vītā mīlitārem dēspiciēbat. Mīrābar cūr ille
poēta mortem glōriōsam prō patriā 'dīram' vocāret et
ēnsēs quibus patria dēfenditur 'horrendōs', ut in hīs
versibus, quōs senex magister etiam atque etiam nōbīs
recitābat:

175 *Quis fuit horrendōs prīmus quī prōtulit ēnsēs?*
Quam ferus et vērē ferreus ille fuit!
Tum caedēs hominum generī, tum proelia nāta,
tum brevior dīrae mortis aperta via est!

glōriōsus: (rēs) glōriōsa
= quae glōriam affert

quō-cum = cum quō

prō-gredī -ior -gressum
esse
percutere -iō -cussisse
-cussum
ex vulnere = propter
vulnus

ef-fundere -fūdisse
-fūsum

et-enim = namque

tum = tunc

dēspicere = contemnere
ōtiōsus -a -um < ōtium
ōderam ↔ amābam
Tibullus -ī m

dīrus -a -um = terribilis

ēnsis -is m = gladius
horrendus -a -um =
dīrus

[Tibullus I.10.1-4]
prō-ferre = in lūcem p.,
primum facere

genus hominum =
cūctī hominēs
proelia nāta sunt
: brevior via ad dīram
mortem aperta est

fore (*inf fut*) = futurum
/-am... esse

expectātō! = expectā
(posthāc)!
scrībitō! = scrībe!
monētō! = monē!

nārrātōte! = nārrāte!

īdūs Māiae: diēs xv
mēnsis Māiī

laudāvisset

-isset

[1] recitāv|isset
[2] pārū|isset
[3] scrīps|isset
[4] audīv|isset

[1] recitāv|isse|m
recitāv|issē|s
recitāv|isse|t
recitāv|issē|mus
recitāv|issē|tis
recitāv|isse|nt

Rīdiculī mihi puerō vidēbantur īī versūs, cum nōn-
dum caedem vīdissem. At hodiē Tibullum vērū dīx- 180
isse intellegō. Sī iam tum hoc intellēxissem, certē pa-
trem audīvissem nec ad bellum profectus essem, ut tot
caedēs et tot vulnera vidērem.

At iam satis dē caede scrīpsī. Nōlō tē fatīgāre nār-
randō dē bellō cruentō, cum brevī pācem fore spērē- 185
mus. Nisi ea spēs mē fallit, posthāc plūrēs epistulās ā
mē expectātō, atque plūrēs etiam ipsa scrībitō! Etiam
aliōs monētō ut ad mē litterās dent. Et dē rē pūblicā et
dē rē prīvātā nārrātōte mihi! Scītōte mē omnia quae
apud vōs fiunt cognōscere velle. 190

Valētūdinem tuam cūrā dīligenter! Datum prīdiē
īdūs Māiās ex castrīs."

GRAMMATICA LATINA

Coniūctīvus

Tempus plūsquamperfectum

195

[A] Āctīvum.

Iūlius dubitābat num magister Mārcum laudāvisset.

'Laudāvisset' coniūctīvus est temporis praeteritī plūs-
quamperfectī. Coniūctīvus plūsquamperfectī dēsinit in -isset
(pers. III sing.), quod ad īnfīnītīvum perfectī sine -isse ad- 200
icitur.

Exempla: [1] recitāv|isset; [2] pārū|isset; [3] scrīps|isset; [4]
audīv|isset.

Pater fīlium interrogāvit 'num bonus discipulus fuisset:
num magistrō pārūisset, attentē audīvisset, rēctē scrīpsisset et 205
pulchrē recitāvisset.' Filius nōn respondit. Tum pater ab eō
quaesīvit 'num ā magistrō laudātus esset.' Cum fīlius id negā-

visset, "Ergō" inquit pater "malus discipulus fuistī; nam sī bonus discipulus fuissēs, magister tē laudāvisset. Sī magistrō
 210 pāruiissēs, attentē audīvissēs, rēctē scrīpsissēs et pulchrē recitā-
 vissēs, ā magistrō laudātus essēs." Fīlius: "Etiam sī industrius
 fuissem, magister mē nōn laudāvisset." Pater: "Quid?" Fīlius:
 "Etiam sī magistrō pāruiissem, attentē audīvissem, rēctē scrīp-
 sissem et pulchrē recitāvissem, laudātus nōn essem ab illō ma-
 215 gistrō iniūstō!"

Pater filiōs interrogāvit 'num bonī discipulī fuissent: num magistrō pāruiissent, attentē audīvisissent, rēctē scrīpsissent et pulchrē recitāvisissent.' Fīlii nōn respondērunt. Tum pater ab iīs quaesīvit 'num ā magistrō laudātī essent.' Cum fīlii id negā-
 220 vissent, "Ergō" inquit pater "malī discipulī fuistis; nam sī bonī discipulī fuissētis, magister vōs laudāvisset. Sī magistrō pāruiissētis, attentē audīvissētis, rēctē scrīpsissētis et pulchrē recitāvissētis, ā magistrō laudātī essētis." Fīlii: "Etiam sī ma-
 gistrō pāruiissēmus, attentē audīvissēmus, rēctē scrīpsissēmus et
 225 pulchrē recitāvissēmus, laudātī nōn essēmus ab illō magistrō iniūstō!"

	<i>Singulāris</i>	<i>Plūrālis</i>
<i>Persōna prīma</i>	-issem	-issēmus
<i>Persōna secunda</i>	-issēs	-issētis
230 <i>Persōna tertia</i>	-isset	-issent

[B] Passīvum.

Exempla: vidē suprā!

	<i>Singulāris</i>	<i>Plūrālis</i>
<i>Persōna prīma</i>	laudātus essem	laudātī essēmus
235 <i>Persōna secunda</i>	laudātus essēs	laudātī essētis
<i>Persōna tertia</i>	laudātus esset	laudātī essent

Imperātīvus futūrī

Pugnātō, mīles! Pugnātōte, mīlitēs!

'Pugnātō, pugnātōte' imperātīvus futūrī est. Imperātīvus
 240 futūrī dēsinit in -tō (sing.) et -tōte (plūr.); idem ferē significat
 atque imperātīvus praesentis ('pugnā, pugnāte').

[2] pārui|isse|m
 pārui|issē|s
 pārui|isse|t
 pārui|issē|mus
 pārui|issē|tis
 pārui|isse|nt

[3] scrīps|isse|m
 scrīps|issē|s
 scrīps|isse|t
 scrīps|issē|mus
 scrīps|issē|tis
 scrīps|isse|nt

[4] audīv|isse|m
 audīv|issē|s
 audīv|isse|t
 audīv|issē|mus
 audīv|issē|tis
 audīv|isse|nt

fu|isse|m   fu|issē|mus
 fu|issē|s   fu|issē|tis
 fu|isse|t   fu|isse|nt

-isse|m   -issē|mus
 -issē|s   -issē|tis
 -isse|t   -isse|nt

-tus | essem   -tī | essēmus
 -ta | essēs   -tae | essētis
 | esset | essent
 -tum esset   -ta essent

pugnātō pugnātōte

-tō -tōte

[1] pugnā tō	pugnā tōte
[2] pārē tō	pārē tōte
[3] scrīb itō	scrīb itōte
[4] audī tō	audī tōte
es tō	es tōte

Vocābula nova:

legiō
cohors
agmen
ōrdō
aciēs
proelium
imperātor
aetās
studium
stipendium
virtūs
gaudium
valētūdō
amnis
ratis
rīpa
caedēs
vulnus
pāx
lēgātus
ēnsis
legiōnārius
idōneus
militāris
pūblicus
prīvātus
posterus
arduus
rīdīculus
ulterior
citerior
incolumis
ōtiōsus
dīrus
horrendus
dēnī
sēnī
quīnī
quaternī

Exempla:

Magister: "Posthāc bonus discipulus *estō*, puer! Semper mihi *pārētō*! Dīlīgenter *audītō*! Pulchrē *recitātō* et rēctē *scrībītō*!"

245

Magister: "Posthāc bonī discipulī *estōte*, puerī! Semper mihi *pārētōte*! Dīlīgenter *audītōte*! Pulchrē *recitātōte* et rēctē *scrībītōte*!"

PENSVM A

Magister epistulam ad Iūlium scrīpsit, cum Mārcus in lūdō dormīv- nec magistrō pārū-. Sī Mārcus bonus discipulus fu-, magister eum laudāv- nec epistulam scrīps-.

Mārcus: "Herī in cubiculō inclūsus sum, cum pater epistulam tuam lēg-. Nisi tū eam epistulam scrīps-, ā patre laudātus es-." Magister: "Epistulam scrīpsī cum in lūdō dormīv- nec mihi pārū-. Sī industrius fu-, tē laudāv- nec epistulam scrīps-." Mārcus: "Etiam sī industrius fu- et tibi pārū-, mē nōn laudāv-!"

Clēmēns es-, domine! Patientiam habē-! Servōs probōs laudā-, sed improbōs pūnī-!

Industrii es-, servī! Cum dominus loquitur, tacē- et audī-! Semper officium faci-!

Verba: īnstruere -isse -um; cōgere -isse -um; caedere -isse -um; convertere -isse -um; percutere -isse -um; prōcurrere -isse; dēsistere -isse; prōgredi -um esse.

PENSVM B

Ūna — cōstat ex v vel vi mīlibus hominum, quī in x — dīviduntur. Exercitus prōcēdēns — dīcitur. Exercitus ad — [= pugnam] īnstrūctus — appellātur. Post victōriam dux ā mīlitibus — nōminātur. Sī mīlitēs fortiter pugnāvērunt, — eōrum ab imperātōre laudātur. Officium mīlitis est sanguinem — prō patriā.

Aemilius, quī in capitulō XII — est, ūnā cum Valeriō, adulēscēte eiusdem —, in Germāniā — meruit. Tabellārius

pūblicus xv — [= circiter] diēbus Rōmā in Germāniam — [= celeriter ire] potest. Difficile est Alpēs —. Mīlitēs Rōmānī — Dānuvium sunt, hostēs sunt — Dānuvium.

PENSVM C

Quae arma gerunt auxilia?

Quid est signum legiōnis?

Quōmodo mīlitēs in aciem instruuntur?

Ad quod studium pater Aemilium hortābātur?

Quō Aemilius adulēscēns missus est?

Cūr Aemilius epistulās legēns permovētur?

Quamobrem ipse paucās epistulās scrīpsit?

Quī nūntius nocte in castra allātus est?

Cūr hostēs castra Rōmāna nōn expugnāvērunt?

Num Tibullus vītā mīlitārem laudat?

ūnī
trīnī
adiungere
prōgredi
instruere
hortārī
caedere
circumdare
mūnīre
commemorāre
studēre
cōgere
fatigāre
properāre
dēsiderāre
trānsferre
effundere
praestāre
trānsire
cōpulāre
convocāre
excurrere
prōcurrere
ērumpere
vulnerāre
fore
plērīque
prīdiē
praecipuē
tamdiū
quamdiū
diūtius
ferē
etenim
citā
ultrā
secundum